

УДК 821.161.2.09'06:801.81

**«ЯКА ДИВОВИЖНА ПІСНЯ! А ПРОСТО – ЛЮДСЬКЕ
ЖИТТЯ...»: ФОЛЬКЛОРНА ПАРАДИГМА ТВОРЧОСТІ
ОЛЬГИ ФЕСЕНКО**

Г. І. Атрошенко

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького; 72312, м. Мелітополь, вул. Гетьманська, 20;
тел. (0619) 440-160; e-mail: anna7atr@gmail.com*

У статті висвітлено проблему індивідуальної авторської стильової манери Ольги Фесенко. Досліджується складний механізм функціонування фольклорних одиниць у художніх текстах. Розглядається специфіка художнього тексту та своєрідність індивідуально-авторського стилю Ольги Фесенко на мовностилістичному рівні. Аналізуються узуальні й оказіональні фольклоризми в аспекті контекстуальної реалізації. На матеріалі творів запропоновано аналіз фольклорної парадигми творчості Ольги Фесенко. Наголошується на художній і пізнавальній цінності поезії, віддається належне романтичній піднесеності, народнопоетичним традиціям у творчості.

***Ключові слова:** традиції фольклору, індивідуальний стиль, народнопоетична образність, емоційність.*

Металогічну компіляцію про митців, які є “будівельниками з матеріалу”, що вже раніше існував і був “у поетичній роботі”, варто згадати, коли звертаєшся до творчого доробку Ольги Фесенко. Як зазначає А. Науменко, “новими у кожного поета можуть бути лише зміст та, як наслідок, архітектоніка твору, а слова будуть вже використаними до поета і нести в собі контекст його попередників” [1, с. 6].

У поетичних зразках Ольги Фесенко серед інших засобів передачі образних уявлень особливо слід відзначити стилізацію – “своєрідну імітацію” [2, с. 113] – “свідоме переймання мовних ознак певного стилю, жанру, характерних для відповідної історичної доби... для індивідуальної авторської стильової манери” [3, с. 599]. Її поезії досить часто нагадують народнопісенні твори. Але ми не можемо говорити тут про стихійне наслідування, сліпу імітацію фольклору. Це не є автоматизмом повторюваних формальних елементів, адже автор усвідомлює об’єкт свого наслідування і опановує (оперує, комбінує, варіює) сукупність саме тих відповідних образних мовних засобів, які, відповідно, дозволяють виділяти їх як засіб, а, радше, своєрідну рису індивідуальної авторської словотворчості.

Метою нашої розвідки є аналіз фольклорних традицій у мовотворчості Ольги Фесенко; вона є своєрідним продовженням [4] досліджен-

ня мистецького доробку поетеси, на поетичний світ й образне мислення якої змістовно й формотворчо впливає народнопоетична образність і визначає особливості її художнього стилю.

Спілкування ліричного слова поетеси з народною традицією глибоко органічне. Родове коріння Ольги Фесенко – у Тернівці Новомиколаївського району Запорізької області. Закінчивши філологічний факультет Запорізького педагогічного інституту, Ольга Миколаївна почала працювати вчителем у Новомиколаївці на Мелітопольщині, де мешкає і донині. Саме тут уперше серйозно стала займатися літературною творчістю; її поезії друкували в газетах «Провісник» (Дрогобич), «Новий день» (раніше – «Серп і молот»), «Наше життя» (Мелітополь), «Індустріальное Запорожье», часописі «Хортиця» (Запоріжжя). Поетичні рядки Ольги Фесенко отримали схвальні відгуки від М. Довірака, Г. Лютого, П. Ребра, М. Симчича, О. Фесюка, М. Фуштор; про неї захоплено писали О. Гончаренко та М. Рибка. Поцінована і її проза – оповідання «Малюнок на вікні», «Учителька», «Остарбайтер», «Веселі розваги кумівської ватаги».

Емоційна реакція на події, вчинки, речі, явища дійсності в Ольги Фесенко суто народна. Категоріями народного мистецтва, краси, натхнення нею художньо осмислюється сучасне життя; вона пише про свою землю, батьківщину, живе рідною Україною і своєю любов'ю до неї:

*А на папері стеляться рядки.
Про сиву хату в тихім надвечір'ї,
Про мальви білі в рідному садку,
Закучерявлене у спориші подвір'я,
Про пісню українську гомінку,
Про степ далекий і вчорашній ранок,
Про ясне сонце й жовтоносе поле,
Про жайвора у просині весни... [5, с. 7].*

Багато пісень її стали народними, їх співає уся Мелітопольщина. Та й саму Ольгу Фесенко вважають народною поетесою, і, беззаперечно, “як поетесу народну, її гостро хвилює доля й майбуття батьківщини й Батьківщини. І до всього їй є діло, і ніщо їй не байдуже”, “по-материнськи пригортає світ” вона (О. Гончаренко) [5, с. 4], “авторка закохана у тишу вечорову, у теплу землю, що прокидається поруч з рідною хатою, і в щире українське слово” [6, с. 12].

Народ приймає саме такі “небайдужі” поезії, і стають вони народними піснями, адже “сімдесят відсотків, що підтримують дух і живлять серце”, – це “снага рідної Ріки буття”: життя народу, усієї України, рідна мова, народна мудрість [4, с. 13]. Пісня «Мое село» – славень села Новомиколаївки. Гімн рідному селу – дійсно народна пісня:

*Де знялися в небо осокори
І зоря над річкою встає,*

*А пшениці буйні, наче море,
Там село розкинулось моє.
Село моє, моє село,
Тебе люблю я до нестями,
Бо ти життя мені дало
І мудрість тата, й ласку мами [5, с. 51].*

Пісенний новотвір – справді народний славень; уснопоетичні елементи увійшли до гімну безпосередньо з фольклору, він характеризується образністю, лаконізмом вираження почуттів.

Композиція пісень Ольги Фесенко, а їх немало («Люблю квітучу Україну», «Моя Родинонько-родина», «Моє село», «Мамині долоні», «У ріднім селі», «Хліб – всьому голова», «Односельці», «Спасибі, рідна моя мамо», «Україні», «Прощавай, рідна школо», «Мелітопольський наш край», «Рідна Україно», «Україна», «Тато», «Ти розбуди в мені любов», «Чекай мене»), позначена наявністю певного об'єднувального начала. У мистецькому цілому є проста частка – такий образ, для розкриття якого підпорядковуються усі художні засоби, усі елементи композиції (як-от: вісь композиції «Моє село» – образ села, «кращого якого немає на землі»; пісенна ситуація тут звучить як ніби давно знайома, оскільки мотив любові до рідної землі сягає корінням до народної лірики [4, с. 14]). І така ж ситуація – в інших поезіях Ольги Фесенко: хліб у пісні – символ добробуту і щасливої праці в ім'я життя, вжито фольклоризми (хліб – всьому голова, ранкова зоря, над водою верба, ясні рушники, материнські руки); мотив материнської любові є віссю композиції у поезіях «Спасибі, рідна моя мамо» і «Мамині долоні»; закорінений у народній ліриці образ родини – символ батьківщини (моя родинонька-родина, рідна Україна, квітуча Україна, мати-Вкраїна, мила рідна сторона, білесенька батьківська хата, рідний поріг).

Зміст фольклорних образів-символів поглиблюється. Важливим традиційним способом розкриття головного образу є внутрішній монолог:

*Спасибі, рідна моя мамо, за днів буденну суєту,
За те, що ти живеш лиш нами, за твою долю непросту.
Тобі судилося від Бога теплом родинним нам сіять,
За твої болі і тривоги спасибі, матінко моя [5, с. 47].*

Загалом поезія Ольги Фесенко, сповнена українською національною поетикою, одержала таке загальне визнання і всенародне побутування, що властиве кращим зразкам класичного фольклору. М. Рибка назвав її поезію “народною музично-поетичною творчістю... відзначеною на різних народних конкурсах і фестивалях, у тім числі і на обласному (у Запоріжжі – пояснення наше. – Г.А.) фестивалі народної творчості «Мамині джерела»” [5, с. 5].

Багато зразків ніби залежать від народнопоетичної ситуації, творчо оперті на художній досвід народу, але разом із тим все ж засвідчу-

ють властиву тільки їм оригінальність. А твори, призначені для дитячого читання, – це своєрідна концентрація народних етико-естетичних уявлень про світ. Як-от, авторська «Лічилка»:

*День встає на виднокрузі.
Гей, збирайтесь, любі друзі.
І для знань, й для відпочинку
Нумо вивчим цю лічилку.
Раз – іменник: котик, мишка...
Два – прикметник: білий, хмарний,
Синій, вправний, жовтий, гарний.
Дієслово – три: сміятись,
Вчити, знати, бігти, гратись [5, с. 92].*

Діти пізнають світ, здобувають знання у грі, а словесне народно-поетичне обрамлення лічилки допомагає їм орієнтуватись у різних життєвих ситуаціях. Прикінцеві рядки лічилки переконують нас у тому, що автор її добре знає народну мораль про своєрідну обов'язкову похвалу дитині:

*Хто лічилку буде знати,
Той розумний і завзятий [5, с. 92].*

Поезії Ольги Фесенко “конденсують у собі народне розуміння красивого і потворного, високого і низького способів життя сучасної людини. Елементи їх поезики мають традиційне підґрунтя, а також несуть на собі нашарування, обумовлені суспільними обставинами, що призвели до трансформацій ментальних та емоційних оцінок явищ дійсності” [4, с. 15].

Ольга Фесенко намагається взяти найкращі надбання народної поезії, на допомогу залучає народну педагогіку з її афористичними висловами – прислів'ями і приказками, в результаті “не замулюється словесне джерело, ... а асоціативна словесність не відсторонюється від високих людських почуттів” [7, с. 57].

Наслідкування традиційних засобів фольклорного піснетворення, зокрема веснянок, щедрівок, закличок, родинно-побутових пісень, спостерігаємо в цілій низці прекрасних творів, як-от: «Снилась мені хата», «Блукає вечір в стиглих травах», «І знову літо», «Тихо бродить осінь», «Донечкам», «Душа болить», «Зажурилася вишня», «Матусі», «Молитва», «Повій, вітре, повій, тихий», «Казка про калину-Україну».

Уснохудожнє слово в українських народних зразках завжди доносить невимушеність і природність кожної фрази, кожен вираз несе інформацію зацікавленості і хвилювання, оцінку зображуваного. Твори фольклору суттєво беруть до уваги сприймання слів у їх номінативному значенні, потребу у відповідних словах та інтонаціях, відбивають потяг до пізнання, слово в них керується принципом оцінки, вдосконалення, виховання.

Творам Ольги Фесенко властиві не примітивна стилізація і механічне перенесення у віршовану мову барв та відтінків з народної палітри, не “декорування чи орнаментация їх народнопоетичною образністю” [8, с. 36], а творче переплавлення й трансформація народнопісенних мовно-виражальних засобів для передачі власного світобачення й світовідчуття.

Високо поцінуючи фольклорні образотворчі засоби, народнопісенні символи, порівняння, загалом уснопоетичне мовлення та ритмомелодику, Ольга Фесенко досягає високої художньої форми вірша та повного злиття з її внутрішнім пафосом, концентрацією думки:

Досить часто поетеса використовує традиційні символи, що сприяють розкриттю ліричних образів, змалюванню соціально-побутових картин шляхом асоціативного зіставлення із явищами природи. Так, досить широко використовуються традиційно-поетичні образи – назви дерев, кущів, рослин, тварин, птахів, явищ природи та ін. При цьому створюються оригінальні епітетні сполуки, які часто годі відрізнити від народних:

*Збирає місяць в возик срібні зорі,
Холодний ранок в полі доганя... [5, с. 7];
З-за хмари жайворонок вплив
І тоне в неба синяві,
Криштальні дзвони з неба сипле
І губить в шовковій траві.
Кругом смарагдові маслини...
Ростуть пахучі чебреці [5, с. 9-10].*

Про органічну спорідненість поезії Ольги Фесенко з фольклором свідчать також конденсовані словесні образи прикладкової структури, що будуються на семантичній взаємодії слів у конструкціях народнопісенного паралелізму на багатоплановому порівнянні аж до повного ототожнення понять. Серед подібних прикладкових утворень чітко розрізняються: а) власне фольклорні, тобто запозичені з усної народної творчості в цілому вигляді: вітер-вітровій, мати-земля, Дніпро-ріка, Україна-ненька, зелен-сад, диво-квіти, краплі-сльози, родинька-родина, Калина-Україна; б) авторського походження, створені за фольклорною моделлю: диво-доля, сонце-квіти, хвилинка-веселинка, розумниця-дівчина, зіронька-сестриця, зіронька-дитина, стежка-мить, сонце-сонях, очі-дірки, дворняги-собаки, птахи-друзі, предки-козаки, біль-тривога, калинька-сестриця, ялинька-подруга. В обох випадках іменникове значення конкретизує, увиразнює семантику стрижневого слова, є його додатковою емоційно-образною характеристикою.

Кращі зразки поезії Ольги Фесенко ніби виткані на народнопісенній канві, їм властиве не лише пряме чи опосередковане звернення до фольклору. Поетеса використовує віршовану форму народних пісень та їх ритмомелодику. Ф. Колесса відзначав, що народна ритміка орієнто-

вана на зв'язок тексту і мелодії, будова речень, як правило, збігається із синтаксичним угрупованням слів, оформлених у логічну цілісність [9, с. 100-101]. Спостерігаємо це явище (“народну ритміку”) у поезіях, які народ сприйняв як свої витвори, синтаксичний уклад їх відповідає поділу умовної мелодії на окремі музичні фрази, речення, строфи. Кінець ритмічного рядка збігається з кінцем групи слів, тісно зв'язаних між собою; віршований рядок і речення ідуть у парі, ніби створюючи своєрідну народнопісенну канву:

*Зірко, зіронько-сестрице, краплиночко ясна,
Ночі темної іскриця, панночко прекрасна... [5, с. 39];
Снилась мені хата в рідному селі,
Яблуня крислата, сиві журавлі.
Верби і тополі, буйні пшениці
І криниця в полі, промінь у ріці [5, с. 37];
Зірко, зіронько-дитино, рососою умийся
І на рідну Україну дощиком пролийся...
Доще, дощику рясненький,
Благодатна зливо,
Ороси Україну-неньку, щоб була щаслива... [5, с. 39].*

Ольга Фесенко послуговується запитальними конструкціями, досить поширеними в українському фольклорі. Як правило, такі конятуркції містять запитання риторичного характеру:

*Де брали радості і сили
Оті невтомні трударі,
Що помолитись Богу вміли і працювати до зорі?..
Чом не болить душа в синів?
Чому сумують так бабусі біля похилених тинів? [5, с. 43];
Чому печально так мовчать озера сині, тихі ріки? [5, с. 32];
За чим у біса в світі женемось? [5, с. 33].*

Питальні конструкції вносять у висловлювання тон піднесення, хвилювання, інтимності, різноманітних емоціональних забарвлень. Ольга Фесенко використовує конструкції риторичних запитань з метою загострити увагу читача, збудити глибокі почуття в емоціональній оцінці зображуваного.

Важливу функцію організації ритмомелодики у поезіях Ольги Фесенко виконують повтори, що несуть у собі основне смислове чи емоційне навантаження. “Концентруючи увагу на повторюваних синтаксичних одиницях, цей стилістичний прийом посилює їх художньо-зображувальні властивості” [10, с. 381], як-от:

*Холод-холод-холодило забирає в мене силу...
Ой калинонько-калино, добра, ніжна і сумлінна... [5, с. 47];
Сховалось сонце в сивих травах, і все коротша далина.
На тлі вечірньої заграви стояли двоє – тинь одна...
У цій картині величавій така проста краса земна.*

*На тлі вечірньої заграви стояли двоє – тїнь одна [5, с. 12];
Лиш отам душею відпочину,
Де біленька хата у селі...
Лиш отам душею відпочину,
Де ступила вперше по землі [5, с. 28];
Тихо-тихо лист багрянний спада на зрошену траву [5, с. 10];
За шуми-шуми травою високою в лузі [5, с. 38];
Моє село, розкішне і убоге, за що тобі судилося отак?..
Село моє, розкішне і убоге, коліско наша матері-землі [5,
с. 33-34].*

Неабияким образотворчим потенціалом у поезії Ольги Фесенко характеризуються порівняння. Митець використовує переважно установлені компаративні народнорозмовні структури, об'єкти – назви тварин, птахів, явищ природи, рослин. Але разом із тим автор активно трансформує узвичаєні мікроконтексти з метою розширення, уточнення, унаочнення характеристики зображуваних персонажів, їх дій, вчинків, явищ, подій тощо. Залежно від об'єкта зіставлення ми виділили такі види порівнянь:

1) порівняння, в основу яких покладено зіставлення з явищами природи: “розтану я в твоїй любові, в очах, як в синяві небес”, “пшениці і жита, неначе хвилі в синім морі, легенько вітер їх хита”, “...єдина, як зірка в ранішній імлі”;

2) порівняння і порівняльні звороти, що включають назви тваринного і рослинного світу та їх частин: “завжди всміхається мені, мов цвіт весняний, рідний тато”, “я жайвором замрію в вишині”, “думки, мов ластівки, купаються в промінні”, “а в мамі соняхи сміються на городі, немов упали з неба сотні сонць”, “понесеться той гомін по полю, як брикливе веселе лоша”, “як в піснях, оживуть білі мальви за тином”;

3) порівняння народнопоетичні із традиційними образами – символами: “наче сестри, пригорнулись хати”, “ти, немов та птаха, все лишнеш знов в чужі краї”, “усі дороги і стежки ...нам стали, ніби маяки”, “життя – як пісня, ніби сонце – сонях, а день – як мить”;

4) порівняння з людьми за їх зовнішніми рисами, віковими якостями, характерними ознаками: “що нас, як мати, захистить”, “мати ... як пташка, усіх пригорнула руками, неначе крильми”, “мальви притулились до вікна, мов дітлахи, зіп'явшись навшпиньки”.

5) порівняльні звороти, які викликають у читача асоціації казкового, незвичайного, загадкового: “в обіймах ніжних утоплюсь, немов у сні, в чарівній казці”, “пломеніли сонячні заграви, мов у дивовижнім сні”, “серце, наче сама любов... забринить, немов струна”.

Естетично-образна система художньої мови мелітопольської поезії значною мірою визначається використанням народнопоетичних джерел. Назви тварин, рослин, явищ природи, постійні епітети, суфіксальні словоформи, порівняння, прикладкові конструкції, повтори, ха-

рактенні синтаксичні структури є засобами ритміко-інтонаційної стилізації, побудови народнопоетичної оповідності, створення характерної почуттєвості. Поетичні твори Ольги Фесенко є джерелом дослідження процесу виникнення і формування національного ідеалу з огляду на сучасний стан розвитку нашої держави.

Література

1. Нові підходи до вивчення й викладання філології у вищій школі / За редакцією д. філол. н., проф. А.М. Науменка. – Запоріжжя: ЗДУ, 1998. – 138 с.
2. Федоров А.И. Образная речь / А.И. Федоров. – Новосибирск: Наука, 1985. – 122 с.
3. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: В.М.Русанівський, О.О.Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – 752 с.
4. Атрошенко Г.І. «Душі моєї ніжний цвіт...»: фольклорний код у поезії Ольги Фесенко / Г.І. Атрошенко, Т.М. Хижняк // «Над берегами вічної ріки»: темпоральний вимір літератури: матеріали Міжнародної наукової конференції: зб. / ред.-упор. С.С. Журавльова. – Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2015. – С. 13-15.
5. Фесенко О.М. Сонце над Терсою / Ольга Фесенко. – З.: ТОВ «Видавничо-поліграфічне об'єднання «Запоріжжя», 2010. – 96 с.
6. Фесюк О. А на папері стеляться рядки... / Олександр Фесюк // Кубик Рубіка: [зб. рецензій]. – Тернопіль: Сорока, 2008. – С. 12.
7. Мужило М.М. Робота з художнім текстом в початковій школі / М.М. Мужило // Твори про дітей і для дітей у вітчизняній і зарубіжній літературі. I частина. Тези і матеріали доповідей обл. міжвузівської науково-методичної конференції. – Одеса: ОДУ, 1991. – С. 56-57.
8. Данилюк Н.О. Розвиток семантики народнопісенного слова в сучасній українській поезії / Н.О. Данилюк // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 5. – С. 36-42.
9. Колесса Ф.М. Ритміка українських народних пісень / Ф.М. Колесса // Український фольклор. Критичні матеріали / С.К. Бисикало, Ф.М. Борщевський. – К.: Вища школа, 1978. – С. 100-101.
10. Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І.Г. Чередниченко. – К.: Радянська школа, 1962. – 469 с.

Стаття надійшла до редакційної колегії 24.01.2018 р.

Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Деркачовою О. С.

**«WHAT A WONDERFUL SONG! AND JUST – A HUMAN LIFE ...»:
FOLK PARADIGM OF CREATIVITY OLGA FESENKO****G. I. Atroshenko**

*Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky;
72312, Melitopol, Getmanska str., 20;
ph. +380 (619) 440-560; e-mail: anna7atr@gmail.com*

The article is devoted to the problem of author's individual style by Olga Fesenko. The complex mechanism of the functioning of folklore units in artistic texts is explored. The specificity of the artistic text and peculiarity of the individual-authorial style of Olga Fesenko at the language-linguistic level is considered. The visual and occasional folklorisms in the aspect of contextual realization is analyzed. On the material of the works the research of the folklore paradigm of creativity Olga Fesenko was proposed. It is emphasized on the artistic and cognitive value of poetry, due to the romantic elevation, folk poetic traditions in creativity.

Key words: *folk traditions, individual style, folk poetic, emotionality, folk paradigm*